

UVOD

1. Post komunistička demokratija

1.1. Diskursi demokratske tranzicije

U 1989-toj godini probudila su se velika očekivanja u pogledu demokratske transformacije u zemljama koje će se uskoro nazvati postkomunističkim svijetom.

1989. godine post-komunistički svijet je bio svjedok mnogih događaja: ekonomske katastrofe, međuetnički ratovi, građanski konflikti, politička nestabilnost...

naravno neke zemlje su bile mnogo usojednjenije u raznim dimenzijama tranzicije. [\[1\]](#)

U post-komunističkim društvima ima više raznih interpretacija o tome šta konstituše suštinu demokratije. Politički akteri u ovim društvima često pravdaju sopstvene projekte i preferirane političke poretke jezikom demokratije. čak i kad su ovi projekti direktno suprotstavljeni jedni drugima.

Među onima koji se bave proučavanjem post-komunističke političke transformacije bilo je
previše onih prema čijem
mišljenju je adekvatan model demokratije bio minimalisti
č
ki ili elektorski. Ovaj model se bazira na opisu realisti
č
ne demokratije Jožefa Šumperta, kao izborne borbe između
nadmeć
u
ć
ih elita. Obi
č
ni građani imaju privremenu ulogu glasača
ku ulogu u ovom modelu, ali se tretiraju kao ne informisani i apati
č
ni i zbog toga nesposobni da vrše efektivnu kontrolu nad sadržajem javne politike.

Treba da prestanemo da brinemo o političkoj tranziciji ili transformaciji kada jednom dođe do
kompetitivnih izbora. Džon Miler kaže :

2
Ve
ć
ina
post
-
komunisti
č
kih
zemalja
Centralne
i
Isto
č
ne
Evrope
je
,
prakti
č
no

,
zavr
š
ila
tranziciju
ka
demokratiji
...
ono
š
to
one
sad
imaju
je
uglavnom
to
.
One
su
ve
ć
potpuno
razvijene
demokratije
ako
koristimo
kao
model
stvarne
zapadne
zemlje
(
nasuprot
nekoj
vrsti
lebde
ć
eg
ideala
) ...
posljedica
sada
mo
ž
e

biti
smisleno
smirivanje
pri
č
e
o
tranziciji
i
stavljanje
tihog
,
dostojanstvenog
,
kraja
novom
polju
tranzitologije
.
2

1.2 .Socijalna demokratija prema liberalizmu

Socijalni demokrate vjeruju u supstancijalnu intervenciju države u tržišnu ekonomiju zajedno sa vladinim ulaganjem u programe blagostanja. Tako demokratski sistem treba da učini više od dopuštanja gra

đanima da postavljaju zahtjeve i ponude; treba da obezbijede da građanske potrebe budu zadovoljene. Kao kontrast liberali vjeruju da civilno društvo može i treba da podrazumijeva mnoge od zadataka koje socijalne demokrate pripisuju državi. Liberali vjeruju u minimalnu državu i maksimalan prostor za tržište. Pravi liberali vjeruju da je ovakav aranžman prigodan bilo gdje i bilo kada. Zastupnici

2

š

ok

terapije

2

,

primjenjene

u

Poljskoj

poslije

1989,

preuzimaju

neke

liberalne

savjete

za

vremenski

ograni

č

en

tranzicioni

period

,

ali

,

tako

đe, zahtjevaju jaku intervencionistič

kudr

ž

avu

koja

terba

da

kreira

novi

tr
ž
i
š
ni
poredak
.

2. Teorija društvene promjene i postsocijalistička transformacija istočno-evropskih zemalja

Razdoblje poslije preokreta i 1989. godine moglo bi se sa stanovišta društvene teorije označiti kao vrijeme intenzivnih pokušaja da se definišu osnovne pretpostavke jedne nove opšte teorije društvene

promjene

.

Do

kraja

devedesetih

godina

savremeno

dru

š

tvo

je

uglavnom

posmatrano

u

okviru

š

eme

koja

savremeni

svijet

dijeli

na

dvije

me

đusobno suprotstavljene

2

dru

š

tvene

formacije

2

-

kapitalizam

i

socijalizam

.

Takva

podjela

je

u

periodu

od

gotovo

pola

vijeka

bila

dominantna
u
nj
š
irem
krugu
dru
š
tvenih
nauka

.
Preokret
iz
1989.
godine
otvorio
je
niz
pitanja
od
bitnog
zna
č
aja
za
svaku
op
š
tu
teoriju
dru
š
tvene
promjene

.
Prije
svega
je
postavljeno
pitanje
da
li
ovaj
preokret
ozna
č

ava
kraj
samo
jednog
oblika
socijalizma
ili
je
njime
nagovje
š
ten
kraj
svake
ideje
o
socijalizmu
kao
mogu
ć
em
projektu
dru
š
tva
budu
ć
nosti
?
Pove
ć
an
je
interes
sociologa
i
drugih
dru
š
tvenih
teoreti
ć
ara
za
processe
,

oblike

i

č

inioce

dru

š

tveni

promjena

u

razli

č

itim

tipovima

savremenih

dru

š

tava

.

U

vezi

s

ovim

o

ž

ivjele

su

i

rasprave

pretpostavkama

i

mogu

ć

nostina

zasnivanja

jedne

op

š

te

teorije

dru

š

tvene

promjene

.

Ovim
pitenjem
svojevremeno
se
bavio
i
Talkot
Parsons
,
najistaknutiji
predstavnik
funkcionalisti
č
kog
shavtanja
dru
š
tva
u
sociologiji
druge
polovine
20.
vijeka
. On
je
dugo
zastupao
gledi
š
te
da
je
na
sada
š
njem
stepenu
razvoja
sociologije
kao
nauke
jedna
op
š

ta
teorija
dru
š
tvene

promjene
nemogu
ć
a
iz
razloga
š
to
se
jo
š
ne
raspola
ž
e
pouzdanim
saznanjima
o
pojednim
procesima
unutar
dru
š
tvenog
sistema

.
Ovakav
stav
Parsons
je
poslije
donekle
ubla
ž
io
.

Pošto se sva društva kreću od nižih ka višim stepenima složenosti, čime povećavaju svoje

mogu

ć

nosti

prilago

đavanja na promjene okoline, Parsons je procese društvene evolucije opisao pomoć

u

sintagme

2

evolutivne

univerzalije

2

.

Pod univerzalijama je podrazumijevao inovacije koje društvima obezbjeđuju da bitno povećaju

svoje

adaptivne

sposobnosti

ne

samo

s

gledi

š

ta

pre

ž

ivljavanja

ve

ć

i

s

gledi

š

ta

mogu

ć

nosti

da

obezbjede

dalje

.

3. Društvena i sistematska integracija post socijalističkih društava

Jedna od osobnosti dosadašnjih proučavanja istočno eropskih društava sastoji se u naizmje
ni
potrebi
dvije
razli
č
ite
teorijske
perspektive

·
U
jednom
slu
č
aju
uglavnom
se
imaju
u
vidu
procesi
dezintegracije
ovih
dru
š
tava
kao
odre
đenih oblika državne organizacije, dok se u drugom sluč
aju
one
prete
ž
no
vide
kao

osobni
globali
dru
š
tveni
entitet
.
Oba
pristupa
su
relevantna
u
teorijskom
smislu
,
ali
nije
opravdano
njihovo
č
esto
preklapanje
,
tj
.
nedovoljno
razlikovanje
.

Raspad državne organizacije nekih istočno evropskih zemalja uglavnom je posljedica promjen
a do koji
h j
e
do
š
lo
unutar
njihovih
ekonomskih
i
politi
č
kih
sistema

.
Rije
č
je
o
promjeni
dru
š
tvenog
poretka
koji
je
postojao
i
u
etni
č
ki
heterogenim
dr
ž
avnim
zajednicama

.
I
ako
su
ovdje
proces
dr
ž
avne
i
dru
š
tvene
dezintegracije
okon
č
ani
istovremeno
njihov
doprin
dru
š
tvenoj

promjeni
ni
izdaleka
nije
podjednak

.
To
zna
č
i
da
je
raspad
dr
ž
avnih
okvira

.
Zbog
toga
se
ovdje
razmatraju
samo
procesi
integracije
i
dezintegracije
postsocijalisti
č
kih
dru
š
tava

.
U okviru nekoliko vodećih teorijski orijentacija, prije svega funkcionalizma, marksizma i konflikt
ne teori
je, p
otra
ž
eni
su
novi

odgovori
na
prastaro
pitanje
:
kako
se
dru
š
tvo
mo
ž
e
odr
ž
ati
kao
cjelovita
zajednica
,
odnosno
na
koji
na
č
in
svi
njegovi
va
ž
ni
dijelovi
mogu
biti
š
to
č
vr
šć
e
povezani
?
Dva
nj
č
e

šč
a
odgovora
na
oo
pitanje
svode
se
na
nepohodnost
prihvatanja
izvjesnog
skupa
zajedni
č
kih
vrijednosti
odnosno
u
č
vr
šč
ivanje
solidarnosti
izme
đu grupa koje zauzimaju različ
ita
mjesta
u
dru
š
tvenoj
podjeli
rada
.
U
toku
nekoliko
posljednjih
decenija
pojavilo
sevi
š
e
teorijskih
modela

za
prou
č
avanje
dru
š
tvene
integracije
odnosno
dezintegracije

.
Jedan
od
njih
izgra
đen je na ideji o specifič
nom
karakteru
odnosa
izme
đu ključ
nih
dijelovaglobalnog
dru
š
tva

.
Pri
tome
se
po
š
lo
od
pretpostavke
da
su
polo
ž
aji
i
funkcije
pomenutih
podsistema
takoure
đeni da jedni druge opslužuju, a da se istovremeno ne ogranič

ava
autonomnost
ciljeva
svakog
od
njih

[2]

U ovakvom modelu društvenog sistema ne pridaje se dominantan položaj ni jednom podsistemu iako na socijalnom nivou postoje izvjesni mehanizmi čije funkcije prevažodno koordinativne a ne integrativne prirode

Ovi mehanizmi obezbje

đuju samo opštu ljestvicu društvenih vrijednosti, koje svaki podsistem prevodi na jezik svojih imperativnih potreba i zahtjeva. Međutim glavni potencijali integrativnih energija stvaraju se pri uzajamnom djelovanju podsistema, a ovi ostvaruju putem njegovog prilagođavanja. Ovo prilagođavanje nije ništa drugo do usaglašavanje eventualno divergentnih pravaca razvoja pojedinih djelova globalnog društva, bez bitnih promjena u sistemu kao cjelini.

Sociološki pristup analizi društava Istočne Europe prije svega je podrazumijevao proučavanje raznih aspekata njihove društvene integracije. U tom smislu u centru pažnje istraživača bili su odnosi između njihovih vodećih elita-partijske birokratije i tehnokratije. Između ovih grupacija postojale su latentne, povremeno i manifestne tenzije, kao izraz osnovne protivrječnosti jednog osobenog tipa društvenog poretka.

U procesu postsocijalističke transformacije najdublji procesi su svakako zahvatili tzv. srednje slojeve, prije svega razne kategorije kvalifikovanih radnika, stručnjaka i intelektualaca. Njihove "životne šanse" danas su ograničene po više osnova, prije svega zbog drastično smanjene zaposlenosti u onim granama privrede i društvenih službi u kojima je kompjuterizacija učinila izlišnim mnoga klasična činovnička odnosno nemanuelna zanimanja. S razlogom se zato može pretpostaviti da je sviježna erozija srednjih slojeva znatno potkopala osnove društvene integracije u svim istočno evropskim zemljama. Tačnije rečeno, ova vrsta integracije ima protivrječan karakter, budući da se na vrhu stratifikacijske ljestvice naziru oblici povezivanja vodećih elita, dok se na njenim srednjim i nižim stepenicama koncentrišu mnoge društvene napetosti i protivrečnosti. Društvene elite sve otvorenije ističu svoje prikriveno sebične interese, dok se ostali najširi društveni slojevi teško oslobađaju poznate ideologije "očekivnja" da država i dalje bude glavni, gotovo jedini redistributer društvenih dobara i nagrada. Ovi poslednji ne posjeduju jasno kristalisanu svijest o mogućnostima prepoznavanja i zaštite sopstvenih ekonomskih interesa, jer su se našli u procjepu između dvije očigledne neminovnosti – sve šire nezaposlenosti i osobene, pljačkaške privatizacije do juče zajedničkih dobara i usluga. Manifestna protivrječnost interesa pojedinih djelova društvene strukture karakteriše razvoj svih prelaznih društava koja nisu uspjela da učvrste pravila i vrijednosti nastupajućeg tipa društvene organizacije.

[1] Zvonko Lerotic: Jugoslovenska politička klasa i feudalizam, Zagreb 1989.a

[2] Vidojević, Z. Institut društvenih nauka, Beograd.

4. Političke krize u post- socijalističkim zemljama

Prema definiciji Leonarda Bindera, kriza je "ono stanje (ishod određenih spoljašnjih i unutrašnjih promjena elemenata sistema) u kojem su temeljne institucionalizovane vrijednosti političkog sistema praktično dovedene u pitanje i u kojem se rutinski odgovori sistema pokazuju kao ne djelotvorni i neadekvatni".² Krize obično u

početku izazivaju niz reakcija

samog režima koje imaju za cilj da koriguju situaciju.

Političke krize bismo mogli klasifikovati na sledeći način:

- Kriza efikasnosti
- Kriza političkog legitimiteta
- Kriza političkog identiteta

Kriza efikasnosti može dovesti do reforme unutar režima, a da on ne izgubi svoj identitet. Kriza legitimiteta obično leži u osnovi procesa tranzicije. Kriza identiteta, pod određenim okolnostima, na kraju dovodi do nestanka same države u njenom prethodnom obliku, bilo putem osamostaljenja nekih njenih dijelova bilo kroz totalnu dezintegraciju.

Primjeri za ove krize su političke krize primjećene u Srbiji i Hrvatskoj, sa jedne strane, i u Rusiji i Ukrajini, sa druge, počevši od dezintegracije

SSSR-a i SFRJ. Politički procesi koji su na kraju doveli do nestanka SSSR-a i SFRJ predstavljaju teško prepoznatljive krize efikasnosti, krize legitimiteta i krize političkog identiteta. Druga Jugoslavija nastaje u usljed procesa fragmentacije kolektivnog jugoslovenskog identiteta. SSSR se, naprotiv, raspada u trenutku kada je sovjetski kolektivni identitet još uvijek široko prihvaćen. Uprkos toj temeljnoj razlici postoje značajne analogije sa tačke gledišta političke stabilnosti između Srbije i Rusije, sa jedne strane (kao država nastavljača) i Hrvatske i

Ukrajine sa druge (kao osamostaljenih država). Uglavnom je politička stabilnost ovih drugih bila veća.

Srbija i Hrvatska, Rusija i Ukrajina, predstavljaju primjere na kojima se mogu vidjeti različite

kombinacije tipova političkih kriza, procesa demokratizacije i raspada država. Tako, na primjer:
[\[1\]](#)

v Srbija i Hrvatska se razdvajaju usljed krize jugoslovenskog (SFRJ) identiteta; Rusija i Ukrajina, naprotiv, konstituišu se kao nezavisne države u vrijeme kada je zajednički sovjetski identitet još veoma jak, možda i jači od specifičnog ruskog ili ukrajinskog u većini oblasti.

v U trenutku raspada SFRJ i SSSR-a, u Srbiji i u Ukrajini još su bili na vlasti komunističke vođe od prije početka demokratizacije ili grupe koja potiče direktno od njih. U Hrvatskoj i Rusiji već je bilo došlo do promjene vladajuće elite, mada je i u jednom i u drugom slučaju nova elita sačuvala u svojim redovima neke članove prethodne elite.

v Srbija i Hrvatska su već održale višestranačke izbore i posjedovale osnovne institucije formalne demokratije; u Ukrajini i u Rusiji iz 1990. u Vrhovne Sovjete svake od njih, mada je bilo prihvaćeno postojanje više kandidata, odvijali su se u okvirima političkog sistema koji je i dalje bio jednopartijski.

v SRJ i Rusija smataju se nastavljacima SFRJ odnosno SSSR-a. Hrvatska i Ukrajina se definišu kao nove države i negiraju kontinuitet sa neposrednom prošlošću, mada se osjećaju kao nasljednice starijih državnih entiteta.

U slučaju sovjetskog i jugoslovenskog socijalističkog režima možemo razlikovati sledeće važne elemente u osnovama koje legitimišu svaki od njih ponaosob:

U bivšem Sovjetskom Savezu nije bilo uobičajeno da se eksplicitno govori koji su elementi oni koji daju legitimitet, mada nije teško razabrati sledeće :

- Revolucionarno porjeklo i revolucionarna etika
- Pobjeda u Drugom svjetskom ratu i svijstvo velike sile

- Ekonomska efikasnost

Legitimna važnost svakog od njih mijenjala se s vremenom. Prvi, veoma važan tokom prvih decenija, kasnije je postao prevashodno formalan, i skoro je potpuno nestao u završnom dijelu prestrojke. Ovaj poslednji, prisutan je još o uspijeha idustrijalizacije u Staljinovo vrijeme.

Za razliku od sovjetskog, jugoslovenski socijalistički režim je u brojnim prilikama eksplicitno iznosio koji su temelji aparata koji njega legitimise: nesvrstanost, samoupravci socijalizam, bratstvo i jedinstvo među narodima koji su činili SFRJ. Ipak implicitno je koristio i druge faktore. Zbrajajući prve i druge, raspoređujući ih na način sličan onome na koji je to učonjeno sa SSSR, rezultat je sledeći :

- Postojanje jednog svjetskog socijalističkog sistema, alternativnog kapitalizmu
- Samoupravni socijalizam
- Partizanski duh
- Nesvrstanost
- Bratstvo i jedinstvo
- Ekonomska efikasnost

Kriza legitimiteta hronološki sledi za krizom efikasnosti i tjesno je povezana sa njom. Svi faktori legitimiteta pobrojani za SSSR i SFRJ samo su garancije režima da može efikasno da riješi određena pitanja koja se smatraju veoma važnima za društvo. Režim ima legitimitet u toj mjeri u kojoj uspijeva da prenese osjećaj sigurnosti da su njegovi temelji ispravni, njegova orijentacija ona koja je poželjna pa zato on pokazuje da je savršeno sposoban da se suoči sa problemima koji se postavljaju pred zemlju.

[1] Zvonko Lerotic: Jugoslovenska politička klasa i feudalizam, Zagreb 1989.

KOMPLETAN RAD MOZETE SKINUTI SA OVOG LINKA: [download](#)

MATURSKIRADOVI.NET - *Vaš oslonac za lakše školovanje*